



e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>



Інституційні аспекти «ступеня монополії» М. Калецького у ринкових структурах недосконалої конкуренції

Юрій В. Ущачовський  ¹ *

¹ Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна). Доцент кафедри фінансів та цифрової економіки, д-р екон. наук, доцент.

* Автор-кореспондент, e-mail: ushch@i.ua

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.7-8.06](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.06)

Авторське право

© 2025 автора



Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).



У статті з'ясовано, що досліджуючи спільні економічні проблеми Міхал Калецький і Дж. М. Кейнс використовували у своїх дослідженнях різну методологічну базу. Вчений, незалежно від Дж. Кейнса, прийшов до схожих з ним висновків у теорії ефективного попиту, але зробив це дещо раніше на основі марксистської методологічної традиції. Досліджено, що центральною категорією теорії прибутку і розподілу М. Калецького є концепція «ступеня монополії» (degree of monopoly), що пов'язує мікроекономічну поведінку фірм із макроекономічними наслідками. Встановлено, що концепцію «ступеня монополії» М. Калецького у контексті олігополістичної поведінки можна розглядати як індикатор ступеня влади над ринком, а також, як влади фірми над працівниками, що створює можливості для фактичного зниження заробітної плати та максимізації норми прибутку. Сформульовано інституційні виміри «ступеня монополії» М. Калецького у вигляді таких ключових моментів: 1) визначення ступеня монополії; 2) створення основ для інституційного аналізу конкретних інституційних структур: структури ринку та процесів концентрації, класової структури та влади, політичного контролю та держави; 3) ефектів інституційної динаміки; 4) інституційних аспектів розподілу доходів. Автором змодельована абстрактна теорія трансакційних витрат на основі посткейнсіанської аналітики М. Калецького. Встановлено, що монопольна влада створює та використовує трансакційні витрати у власних інтересах; втілює інституційну конкуренцію. Автор підсумовує, що аналізуючи під впливом марксизму ринкові структури недосконалої конкуренції та досліджуючи особливості процесу встановлення монопольної влади на ринку, М. Калецький, створив концепцію «ступеня монополії», яку можливо використати у якості підґрунтя для інституційного аналізу ринкового середовища. Багаторівневий підхід інституційної парадигми створює можливості для залучення концепції «ступеня монополії» до дослідження розподілу економічної діяльності між фірмою і ринком в межах широкого спектра контрактних альтернатив; дослідження монопольної влади на ринку спонукає до вирішення проблематики інституційних змін.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

ступінь монополії, інституційний аналіз, інституційна структура, інституційна динаміка, монопольна влада, інституційні зміни, економічна поведінка, трансакційні витрати.



e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>



Institutional Aspects of M. Kaletsky's "Degree of Monopoly" in Market Structures of Imperfect Competition

Yurii Ushchapovskiy ¹ *

¹ Zhytomir Polytechnic State University (Ukraine). Associate Professor at the Department of Finance and Digital Economy, Doctor of Science (Economics), Associate Professor.

* **Corresponding Author**, e-mail: ushch@i.ua

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.7-8.06](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.06)

Copyright © 2025
by author



This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)



The article found that, while investigating common economic problems, M. Kaletsky and J. M. Keynes based their research on different methodological bases. The scientist, independently of J. Keynes, came to similar conclusions in the theory of effective demand, but did so somewhat earlier on the basis of the Marxist tradition. It was investigated that the central category of M. Kaletsky's theory of profit and distribution is the concept of "degree of monopoly", which connects the microeconomic behavior of firms with macroeconomic consequences. It has been established that the concept of "degree of monopoly" by M. Kaletsky in the context of oligopolistic behavior can be considered as an indicator of the degree of power over the market, as well as the power of the firm over employees, which creates opportunities for an actual reduction in wages and maximization of the profit margin. The institutional dimensions of M. Kaletsky's "degree of monopoly" are formulated in the form of the following key points: 1) determining the degree of monopoly; 2) creating the basis for institutional analysis of specific institutional structures: market structure and processes of concentration, class structure and power, political control and the state; 3) effects of institutional dynamics; 4) institutional aspects of income distribution. The author modeled an abstract theory of transaction costs based on M. Kaletsky's post-Keynesian analytics. It is established that monopoly power creates and uses transaction costs in its interests; it embodies institutional competition. The author concludes that, analyzing under the influence of Marxism the market structures of imperfect competition and investigating the peculiarities of the process of establishing monopoly power in the market, Michal Kaletsky created the concept of "degrees of monopoly", which can be used as a basis for institutional analysis of the market environment. The multi-level approach of the institutional paradigm creates opportunities for involving the concept of "degrees of monopoly" in the study of the distribution of economic activity between the firm and the market within a wide range of contractual alternatives; the study of monopoly power in the market encourages the resolution of the issue of institutional changes.

KEYWORDS

degree of monopoly, institutional analysis, institutional structure, institutional dynamics, monopoly power, institutional changes, economic behavior, transaction costs.

1. Вступ

З часу появи англійською мовою відомої праці Міхала Калецького «Теорія економічної динаміки» (1954) [4], де він сформулював концепцію «ступеня монополії», і яка фактично була підсумком наукових досліджень, раніше опублікованих ним польською, зокрема: “Próba teorii koniunktury” (Дослідження теорії кон’юнктури) (1933) [3], “Teoria cyklu koniunkturalnego” («Теорія ділового циклу») (1935) [5], здобутки цього непересічного вченого розглядають переважно у контексті методологічних підходів кейнсіанства.

М. Калецький зауважував, що певні ідеї щодо ефективного попиту він висловлював ще на початку 30-х рр. XX ст. Проте ці публікації не набули широкого розголосу за межами Польщі і не привернули уваги до себе, оскільки були опубліковані польською мовою. Тільки з середини 30-х років, коли вчений почав друкуватися англійською, його ідеї почали проникати в широкі наукові кола. «Теорія економічної динаміки» М. Калецького поставила під сумнів одноосібність Дж. М. Кейнса у створенні концепції ефективного попиту, яку він здійснив у «Загальній теорії зайнятості, відсотку і грошей» (1936) [1; 7; 11].

Дж. Кейнс і М. Калецький формувалися під впливом різних наукових шкіл. Якщо Дж. Кейнс будував свою методологію на основі неокласичної традиції, про що можна довідатися вже з перших абзаців його «Загальної теорії», то М. Калецький проводив дослідження, використовуючи не тільки методологію Дж. Кейнса, але й методологічні підходи К. Маркса, що надає його дослідженням відчутне соціальне звучання.

Визнаючи ефективність попиту вагомим моментом економічного зростання, у якому інвестиції відіграють ключову роль, вчені по-різному з’ясовували сили, що на них впливають. Якщо Дж. Кейнс підкреслював вагомість конкурентного середовища та очікувань, то М. Калецький концентрує увагу на прибутках, використанні потужностей та механізмі прискорення процесів відтворення. Тому, на наш погляд, питання приналежності першості у створенні концепції ефективного попиту програє за важливістю питанню оригінальності, специфіці наукового доробку М. Калецького. Високо цінуючи значимість інвестицій у «Загальній теорії» Дж. Кейнса, М. Калецький мав власні погляди щодо значення та специфіки інвестиційного процесу в ринкових структурах недосконалої конкуренції [1].

Незважаючи на здобутки у вивченні багатогранної наукової спадщини М. Калецького та на тривалий час досліджень з позицій інституційного аналізу окремих її аспектів, на даний час їх зовсім не достатньо для цілісного сприйняття..

2. Огляд літературних джерел

Хоча серед аналітиків і прийнято принагідно згадувати соціальні і правові аспекти наукових досліджень М. Калецького, коло дослідників його наукової спадщини в інституційній площині не таке вже й велике. До них, зокрема, можна зарахувати: Рьоджі Шімадзу, який досліджував категорію «ступеня монополії» як інституційну змінну, що залежить від корпоративного устрою, політичної влади бізнесу та державної політики. Такий підхід виводить дослідника на рівень аналізу інституційної структури ринкової економіки у світлі методологічних засад марксизму [10]; Джона Кінга, який, крім марксистських складових методологічного підходу М. Калецького, розглядав його погляди як альтернативу до неокласичного мікроекономічного фундаменталізму. Зокрема, він зауважував, що макроекономіка у поясненні М. Калецького побудована на більш реалістичних припущеннях ніж у Дж. М. Кейнса, оскільки враховує не тільки інвестиції і прибуток, але й інституції та інтереси соціальних класів [6]; Яна Топоровського – відомого біографа М. Калецького, який акцентує увагу на історико-інституційному контексті ідей вченого [11]; Петера Рейнольдса, що досліджував концептуальний підхід «рівня монополії» та монопольний вплив на неконкурентних ринках [8]; Фернандо Ругітського, який досліджував інституційний контекст поглядів вченого у площині формування надприбутків [9] та ін.

Незважаючи на згадані ґрунтовні дослідження, вони зосереджені на окремих інституційних складових концепції «ступеня монополії» М. Калецького. На наш погляд саме названа теоретична концепція може розглядатися як сполучна ланка між кейнсіанськими, марксистськими та інституційними складовими у науковій спадщині вченого.

3. Постановка завдання

Завданням статті є з'ясування основних інституційних параметрів методології Міхала Калецького, зокрема проблеми адаптації створеної ним концепції «ступеня монополії» до парадигми сучасного інституціоналізму. Автор розглядає її як перший крок на шляху системного аналізу інституційних складових методологічної спадщини вченого.

4. Методи та матеріали

Стаття побудована на використанні методологічних підходів сучасного інституційного аналізу (у його неоінституційній інтерпретації) для аналізу окремої концепції «ступеня монополії» Міхала Калецького. На наш погляд, названа концепція вченого, якнайкращим чином дозволяє поєднати методологічні засади посткейнсіанства та інституціоналізму з метою їх практичного використання для аналізу економічних систем. При встановленні взаємозв'язків між структурними елементами макроекономічної системи, зокрема, при дослідженні взаємозв'язків між економічними суб'єктами та інституціями, використовується структурно-функціональний аналіз; компаративний аналіз використаний для порівняння методологічних підходів вченого з кейнсіанством, марксистською та інституційною методологією.

5. Результати та обговорення

Попри кейнсіанський контекст, у якому традиційно досліджують науковий доробок М. Калецького, слід зауважити, що він з Дж. М. Кейнсом використовували різні методологічні підходи. На цьому наголошує дослідник біографії вченого Ян Топоровський. Він зазначає, що до 1936 року особистих контактів між М. Калецьким і Дж. Кейнсом не було. Вчений познайомився з творцем «Загальної теорії» у Кембриджі під час свого перебування у Лондоні за стипендією Рокфеллера. Знайомство і спілкування з Дж. Кейнсом було важливим для подальшої дослідницької практики М. Калецького, але основною людиною з ким він спілкувався була Дж. Робінсон. Відкидати інтелектуальний вплив Дж. Кейнса на погляди вченого було б неправомірно, оскільки він простежується у підготовлених М. Калецьким статтях до «Економічного журналу» і певною мірою у спровокованих ними дискусіях. Аналіз цієї співпраці, на думку Я. Топоровського, дозволяє зробити важливий висновок, що Дж. Кейнс і М. Калецький, досліджуючи спільні проблеми, не йшли паралельним шляхом, а скоріше мали відмінні аналітичні бази. Особисті контакти між вченими завершилася приблизно у 1941 році, коли М. Калецький відправився в Оксфорд вивчати стан світової воєнної економіки, фінансової політики та бюджетного дефіциту [11].

Не будемо зосереджувати увагу на тому, що могло б вирости з більш тісної співпраці між Дж. М. Кейнсом і М. Калецьким. Ще у 20-і рр. XX ст. М. Калецький почав вивчати кредитні рейтинги фірм, що подають заяви на позики, становище ринкової кон'юнктури, журналістику в галузі економіки та політики. З огляду на сказане, готуючи аналітичні звіти щодо становища конкретних галузей економіки у дослідницькому інституті, було цілком логічно, що він проявляв інтерес до проблемами бізнес-циклів. М. Калецький прийшов до важливого висновку, що у капіталістичній економіці простежуються тенденції до олігополізації і монополізму, а тому за своєю сутністю вона є олігополістичною або монополістичною. З часом такі тенденції тільки посилюються. Такий висновок М. Калецького є схожим до висновку Дж. Кейнса щодо «кінця laissez faire», завершення епохи конкурентної економіки. Вчений, незалежно від Дж. Кейнса, прийшов до подібних з ним висновків також у теорії ефективного попиту, але зробив це дещо раніше на основі марксистської традиції [1].

Центральною категорією теорії прибутку і розподілу М. Калецького є концепція «ступеня монополії» (degree of monopoly). Капіталістична економіка за своєю сутністю завжди конфліктна: між працею та капіталом, між робітниками і капіталістами. Тому теоретичним моделям М. Калецького завжди притаманні конфлікт і радикальність. М. Калецький, підкреслюючи циклічний характер капіталістичної економіки з її кризами та безробіттям, на цю конфліктність звернув увагу ще під час великої депресії. Ключовою характеристикою капіталістичної економіки, на його думку є безробіття. Отже, з одного боку, ми маємо великий

бізнес з тенденцією до олігополізації, а з другого – циклічність економічного розвитку з неминучим безробіттям.

Поділяємо погляд Я. Топоровського, що концепція ступеня монополії (degree of monopoly) пов'язує мікроекономічну поведінку фірм із макроекономічними наслідками [11]. На нашу думку, вказана концепція, може бути вдосконалена завдяки аналітичному апарату інституційного аналізу.

Спочатку нагадаємо основні постулати М. Калецького щодо процесів ціноутворення. На його думку, ціни у короткостроковому періоді змінюються або під впливом середніх витрат на одиницю продукції, або під впливом попиту. Визначаючи специфіку ціноутворення на ринку готової продукції і на сировинному ринку, вчений зауважував, що «зміни цін на готову продукцію «визначаються витратами», тоді як зміни цін на сировину, включаючи основні продукти харчування, «визначаються попитом». На ціни готової продукції, звичайно, впливають будь-які «визначені попитом» зміни цін на сировину, але сам цей вплив передається витратними каналами» [4, с. 11]. Наявні резерви виробничих потужностей дозволяють підтримувати еластичність випуску готових товарів, що не можна сказати про ринок сировини у короткостроковому періоді, який позбавлений такої еластичності і більше, на думку вченого, піддається впливу спекулятивних елементів.

М. Калецький описує встановлення ціни на фірмі з фіксованим капіталом в умовах еластичної пропозиції та не завантажених потужностей, із стабільними середніми витратами на матеріали та заробітну плату для певного діапазону випуску. Невизначеність ціноутворення звужує можливості максимізації прибутку точно встановленим способом. Проте, вчений вважає, що «фактичний рівень накладних витрат безпосередньо не впливає на визначення ціни, оскільки загальна сума накладних витрат залишається приблизно стабільною при зміні обсягу виробництва. Таким чином, рівень обсягу виробництва та цін, за якого сума накладних витрат і прибутку може бути найвищою, є водночас рівнем, який можна вважати найсприятливішим для прибутку» [4, с. 12].

Фірма не може не враховувати ціни на аналогічну готову продукцію конкурентів, оскільки турбується щодо падіння обсягів продаж, а отже і норми прибутку. М. Калецький далі констатує, що «коли ціна p визначається фірмою відносно середніх витрат на одиницю u , слідкують за тим, щоб відношення p до середньозваженої ціни всіх фірм, $\bar{p}$, не стало занадто високим. Якщо u зростає, p може бути збільшена пропорційно лише тоді, коли $\bar{p}$ також буде зростати пропорційно. Але якщо $\bar{p}$ зростатиме менше, ніж u , ціна фірми p також буде підвищена менше, ніж u . Ці умови чітко задовольняються формулою (1):

$$p = mu + n\bar{p} \quad (1)$$

де m та n є додатними коефіцієнтами» [4, с. 12].

Така політика ціноутворення фірми несумісна з умовами досконалої конкуренції, оскільки за її наявності, перевищення ціни p над витратами на одиницю продукції u спонукало б фірму розширювати свій випуск до точки зрівноваження попиту і пропозиції. На думку М. Калецького, коефіцієнти m та n , які характеризують політику ціноутворення фірми, відображають ступінь монопольного становища фірми.

Щоб розкрити розуміння терміну «ступеня монополії», традиційно відштовхуються від умов максимізації прибутку в ринкових структурах досконалої конкуренції, і як наслідок – зв'язку між ціновою еластичністю попиту та витратами. М. Калецький розширив цей підхід у двох напрямках:

1) встановленні «ступеня монополії» у контексті олігополістичної поведінки, де його можна розглядати як індикатор ступеня влади над ринком. За такого підходу влада на ринку залежить не тільки від процесів концентрації у окремій галузі, займаючи місце у спектрі між атомістичною конкуренцією, з одного боку, та олігополією і монополією, з другого, але також від бар'єрів входження у галузь, використання реклами, впливу профспілок. Олігополістична поведінка має гарантувати наявним фірмам можливість безперешкодного підвищення цін над витратами в окресленому майбутньому.

2) розумінні монополії як влади фірми над працівниками, влади, що створює можливості для фактичного зниження заробітної плати, а отже створює можливості для максимізації норми прибутку.

У такому трактуванні М. Калецьким процесів ціноутворення виокремлюються дві суттєві риси: а) частка прибутку у доході може бути пов'язана з ступенем монополії, оскільки вона напряду залежить від фактичної здатності фірм підвищувати ціни понад рівень витрат; б) наявності важливого для макроекономіки зв'язку між рівнем грошової заробітної плати і цінами [1; 5].

Реальна заробітна плата встановлюється фірмами не на ринку праці, а на ринку продукту і залежить від того, який рівень цін фірми можуть витримати. З погляду М. Калецького, за умови, що витрати на одиницю продукції в цілому постійні, реальна заробітна плата може суттєво не змінюватися протягом бізнес-циклу. Отже, рівень заробітної плати не впливає на рівень безробіття. Реальна заробітна плата, на думку вченого, може суттєво змінюватися через зміну попиту, а це зміни витрат на одиницю праці. Зауважимо, що вчений використовував рівноважний аналіз тільки в окремих випадках, надаючи перевагу циклічним коливанням, а у ньому відсутні елементи рівноважного підходу [1; 5].

Отже, слід підкреслити, що у викладі М. Калецького ступінь монополії є кількісним вимірником ринкової сили (market power), що впливає на рівень цінової надбавки (markup). Він чітко розмежує можливість впливу на цінову надбавку від повноцінного індексу ринкової влади, зосереджуючись лише на тих аспектах, що впливають на цінову політику фірми [8].

На наш погляд, концепція ступеня монополії М. Калецького виходить за межі проблеми ціноутворення і може мати більш широке інституційне тлумачення.

Інституційна парадигма передбачає: багаторівневий підхід, тобто об'єднання мікроекономічних моделей поведінки фірм з макроекономічними наслідками для розподілу доходів; впровадження інституційного аналізу ринкового середовища (влади фірм, профспілок, державних структур). Така теоретична гнучкість у дослідженні поведінки фірм дозволить моделювати їх реакцію на конкретні виклики, а не тільки досліджувати шляхи оптимізації ними прибутку.

У широкому інституційному контексті «ступінь монополії» залежить від впливу інституцій: структури ринку, профспілок, соціальних класів (страт) на рівень цінової надбавки. Значимості набувають баланс класових сил та інституційних умов у взаємозв'язку з їхнім впливом на розподіл доходів та макроекономічні цикли споживання та інвестицій.

М. Калецький приділяв увагу діяльності інституцій та їх впливу на зниження ступеня монополії фірм. Сильні профспілки, на його думку, один із ключових чинників, що знижують ступінь монополії фірм. Профспілки можуть впливати на підвищення заробітної плати сильніше, ніж ціни, знижуючи таким чином прибутки фірм і зміщуючи розподіл доходу в бік робітників. Таким чином, ступінь монополії залежить не тільки від конкуренції (ринкової структури), але й інституційного конфлікту між капіталом і працею [9].

На жаль, М. Калецький перебував у полоні марксистської дихотомії «праця – робоча сила», тому обмежував вплив інституцій на встановлення ступеня монополії профспілками. Впливи державної політики, управлінських структур, корпоративних інтересів були ним досліджені опосередковано в контексті політики ціноутворення. Проте вчений зауважував, що бізнес-еліта та підприємці чинять спротив робітничому контролю, а державні структури впливають на політику зайнятості. Отже, М. Калецький розширює межі інституційного аналізу економіки через залучення профспілкових та державних структур в теорію ціноутворення та розподілу. Однак цей аналіз за межі моноцентричного визначення боротьби класів переступає лише через профспілки, хоча і констатує вплив інших інституцій на макроекономічні результати.

Зробимо попередні підсумки. Інституційні аспекти концепції «ступеню монополії» Міхала Калецького є провідними для розуміння його наукових підходів у більш широкому методологічному контексті. Незважаючи, що вчений розробив названу концепцію переважно для пояснення розподілу доходів та ціноутворення в економіці капіталізму, її інституційні основи розкривають глибоку взаємодію між економічною владою, соціальними структурами та політичними домовленостями.

Інституційні виміри «ступеня монополії» М. Калецького можна подати у вигляді таких ключових моментів:

1. *Визначення ступеня монополії.* «Ступінь монополії» М. Калецького є націнкою над граничними витратами і відображає ринкову владу фірм (монополістичних або олігополістичних підприємств), що дозволяє їм встановлювати ціни вище конкурентних рівнів.

2. *Створення основ для інституційного аналізу.* Ступінь монополії М. Калецького має не тільки абстрактне, але й практичне значення, оскільки з'ясовує ступінь монополії в конкретних інституційних структурах:

а) структура ринку та концентрація. Ступінь монополії залежить не тільки від рівня концентрації у галузі, а також від бар'єрів для входження в галузь та контролю над виробництвом та розподілом. Таке інституційне середовище було сформоване завдяки антимонопольному законодавству, корпоративному регулюванню, діяльності профспілок та організації роботодавців, завдяки державній політиці щодо націоналізації та приватизації. Вдосконалення концепції «ступеня монополії» М. Калецького зберігає логічні зв'язки та продовження у теорії галузевих ринків у парадигмі «структура галузі – поведінка – результат»;

б) класова структура та влада. М. Калецький вбудовує монопольну владу в класові (соціальні) відносини, особливо між капіталом та працею. Фірми з високою монопольною владою можуть пригнічувати підвищення заробітної плати, контролювати виробництво та чинити опір демократичному регулюванню. Здатність найманих працівників оскаржувати цю владу (через профспілки, колективні переговори, страйки) детермінована інституційно;

с) політичний контроль та держава. Держава відіграє подвійну роль завдяки підтримці, з одного боку, монопольного капіталу (наприклад, через субсидії, пільгове оподаткування), але також, з другого боку, є посередником у класових конфліктах. М. Калецький відомий своїм твердженням, що капіталісти виступають проти політики повної зайнятості, навіть якщо вона прибуткова, оскільки вона послаблює їхній інституційний контроль над працею.

3. *Ефекти інституційної динаміки.* Ступінь монополії позбавлений статичності, а розвивається через інституційні зміни. Технологічні зміни, злиття корпорацій, процеси лібералізації та цифровізації в економіці змінюють ринкову владу. Відбуваються зміни у політиці, що порушують баланс сил між капіталом і працею через політичні зрушення (наприклад, зростання впливу неолібералізму, автократії чи соціал-демократії).

4. *Інституційні аспекти розподілу доходів.* Ступінь монополії безпосередньо впливає на: частки у національному доході прибутку та заробітної плати; прийняття рішень щодо інвестування (високі прибутки не є автоматично ознакою високих інвестицій); ефективний попит, зайнятість та циклічні коливання.

Таким чином, названа структура інституційних вимірів «ступеня монополії» М. Калецького поєднує його мікроекономічну теорію ціноутворення з інституційною критикою економічних систем на макrorівні [1; 9; 10].

Спробуємо змодельувати абстрактну теорію трансакційних витрат на основі посткейнсіанської аналітики М. Калецького (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняння концептуальних підходів «рівня монополії» М. Калецького та трансакційних витрат

Концептуальний підхід	Рівень монополії (М. Калецький)	Трансакційні витрати (Р. Коуз / О. Вільямсон)
Зосередженість	Вплив на ціну, частку прибутку	Вартість використання ринку, фірм
Припущення	Недосконалі ринки, класова боротьба	Недосконала інформація, обмежена раціональність
Основний механізм	Націнка понад вартість	Вибір форми управління
Інституційна роль	Підкреслює класову та ринкову структуру	Підкреслює управління та витрати на контракти
Зв'язок	Ринкова влада може відображати або створювати трансакційні витрати	Структура та ціноутворення фірм впливають на монопольну ціну та відображають її

Джерело: сформовано автором на основі [4; 12].

Монопольна влада створює та використовує трансакційні витрати у власних інтересах. Ринкові структури недосконалої конкуренції (монополії та олігополії) можуть усвідомлено працювати на підвищенні трансакційних витрат для конкурентів за допомогою лобіювання

власних інтересів, диференціацію брендів тощо. Така політика сприяє зростанню влади на ринку і збільшенню «ступеня монополії».

Ступінь монополії втілює інституційну конкуренцію. Зростання ступеня монополії створює основну інституційну конкуренцію в сфері обміну (бар'єри входження в галузь, інституційна інерція), яка є джерелом трансакційних витрат.

М. Калецький та теоретики трансакційних витрат заперечують неокласичні постулати досконалої конкуренції та моделі "homo economicus" з її повною раціональністю. Натомість значимість надається інституційним структурам, відносинам влади та обмежених раціональності.

Тільки монопольна влада, з погляду М. Калецького надає можливості фірмі діяти за сценарієм: «витрати плюс націнка». О. Вільямсон досліджував структури управління в контексті мінімізації трансакційних витрат, що впливає на механізми ціноутворення фірми та розподіл ними ресурсів на ринку. Він прийшов до висновку, що фірма, яка має високий рівень монопольної влади на ринку може зіштовхнутися із різними умовами трансакційних витрат, або створювати їх, що буде визначати стратегію її ринкової поведінки [12].

З точки зору інституціоналізму, ступінь монополії та трансакційні витрати можна інтерпретувати як: індикатори наявності фірм в інституційних структурах та наслідки їхньої влади в процесах обміну, а також як фактори, що є результатом еволюції економічних систем [2; 8]. Зокрема, дихотомія між цінами, що визначаються витратами (модель ендогенних змінних), і цінами, що визначаються попитом (модель екзогенних змінних), у підході М. Калецького, вписується у модель інституційних змін, обумовлених екзогенною та ендогенною дією інституцій.

Пітер Рейнольдс робить припущення, що ступінь монополії М. Калецького можна розглядати як частину розширеного інституційного аналізу економічного контролю та обмежень конкуренції, хоча й без прямого використання терміну «трансакційні витрати» [8].

6. Висновки

Отже, аналізуючи під впливом марксизму ринкові структури недосконалої конкуренції та досліджуючи особливості процесу встановлення монопольної влади на ринку, Міхал Калецький, створив *концепцію «ступеня монополії»*, яку можливо використати у якості підґрунтя для інституційного аналізу ринкового середовища. Вона не зовсім вписується в теоретичні постулати як марксизму, так і традиційного кейнсіанства, дозволяє створювати моделі для поглибленого аналізу витоків явищ і процесів економічного життя.

Зокрема, *багаторівневий підхід інституційної парадигми* створює можливості для залучення концепції «ступеня монополії» до дослідження розподілу економічної діяльності між фірмою і ринком в межах широкого спектра *контрактних альтернатив*. Мікроекономічний аналіз поведінки фірми, що враховує концепцію «ступеня монополії», дозволить краще зрозуміти і вирішити проблеми, які пов'язані з асиметричністю інформаційних потоків, необхідністю прийняття послідовних адаптаційних рішень, передумови виникнення і функціонування різних адміністративно-правових форм організацій та створення у їхніх межах системи стимулів для власників, управлінців та робітників. Концентрація уваги виключно на механізмі ринкового ціноутворення не передбачає дослідження механізму ринкових стосунків. Натомість *об'єднання мікроекономічних моделей поведінки фірм з макроекономічними наслідками розподілу доходів* створює додаткові можливості для координації і мотивації економічних агентів.

Упровадження інституційного аналізу ринкового середовища на основі дослідження монопольної влади на ринку (фірм, профспілок, державних структур) спонукає до *вирішення проблеми інституційних змін*, їх виникнення, динаміки, впливу на еволюцію економічних процесів. Така теоретична гнучкість у дослідженні поведінки фірм спонукає до моделювання конкретних механізмів, за допомогою яких інституційні зміни виникають і закріплюються у практиці взаємодії економічних агентів.

References

1. Bleaney, M. Greenaway, D. & Stewart, I. (1991). *Companion to Contemporary Economic Thought* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203980118>
2. Hodgson, G. M. (1988). *Economics and Institutions: A Manifesto for a Modern Institutional Economics* (1st ed.). University of Pennsylvania Press. <https://archive.org/details/economicsinstitu0000hodg/mode/2up>
3. Kalecki, M. (1933). *Próba teorii koniunktury* (1 wyd.). Instytut Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen.
4. Kalecki, M. (1954). *Theory of Economic Dynamics: An Essay on Cyclical and Long-Run Changes in Capitalist Economy*. George Allen & Unwin Ltd. <http://digamo.free.fr/kalecki54.pdf>
5. Kalecki, M. (1962). *Prace z teorii koniunktury 1933–1939*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. https://books.google.com.ua/books/about/Prace_z_teorii_koniunktury.html?id=ND7NzwEACAAJ&redir_esc=y
6. King J. E. (2012). *The Microfoundations Delusion: Metaphor and Dogma in the History of Macroeconomics*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781781009123>
7. Pawlik, A. (2022). Michał Kalecki's scientific legacy as a model for understanding contemporary crises. *Baltic Journal of Economic Studies*, 8(3), 1–6. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-3-1-6>
8. Reynolds, P. J. (1983). Kalecki's Degree of Monopoly. *Journal of Post Keynesian Economics*, 5(3). 493–503. <https://doi.org/10.1080/01603477.1983.11489387>
9. Rugitsky, F. M. (2013). Degree of monopoly and class struggle: political aspects of Kalecki's pricing and distribution theory. *Review of Keynesian Economics*, 1(4), 447–464. <https://doi.org/10.4337/roke.2013.04.06>
10. Ryoji, Sh. (1961). The Degree of Monopoly and the Relative Share of Labor. *Kyoto University Economic Review*, 31(2), 42–52. <http://www.jstor.org/stable/43217091>
11. Toporowski, J. (2013). *Michał Kalecki: An Intellectual Biography. Vol. I: Rendezvous in Cambridge 1899–1939* (1st ed.), Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137315397>
12. Williamson, O., & Winter, S. (2002). *Pryroda firmy: pohodzhennja, evolutsia i rozvytok* [The nature of the firm: Origins, evolution, and development]. A.S.K.